

Política social en matèria d'infància i adolescència al País Basc: prevenció i protecció

Social policy regarding childhood and adolescence in the Basque Country: prevention and protection

Boni Cantero Sevilla¹

Resum

Aquest article parteix de la necessitat d'impulsar un canvi de mirada de la consideració de la infància i l'adolescència com a protagonistes de les seves vides i que ens dirigeixi en la nostra intervenció professional.

Des d'aquesta concepció podrem apropar-nos al treball social amb les famílies, amb la infància i amb l'adolescència, des de la prevenció i promoció de bones pràctiques i des de l'abordatge de la desprotecció en el marc dels serveis socials bascos. Amb el propòsit de contribuir en aquesta tasca, s'aporten un seguit de recomanacions des de la política local i els plans d'infància que milloren la nostra pràctica en treball social.

Paraules clau: Infància i adolescència, família, drets, treball social, política local, prevenció i protecció infantil.

Per citar l'article: CANTERO SEVILLA, Boni. Política social en matèria d'infància i adolescència al País Basc: prevenció i protecció. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, abril 2015, n. 204, pàgines 48-62. ISSN 0212-7210.

Abstract

This article is based on the need to promote a change of perspective in the consideration of childhood and adolescence as protagonists of their lives and to direct our professional intervention.

From this perspective, the focus is on social work with families, with children and teens, on prevention and promotion of good practices and on tackling the lack of protection in the context of Basque social services.

A series of recommendations from local policies and plans of childhood that improve our practice in social work are presented to contribute to this task.

Key words: Childhood and adolescence, family, rights, social work, local policy, child prevention and protection.

¹Treballadora social i professora associada de l'Escola Universitària de Treball social de la Universitat del País Basc. boni.cantero@ehu.eus.

Introducció

El concepte d'*infància* ha evolucionat considerablement cap a un model universal en què nens i nenes són considerats subjectes de drets.

La confusió existent entre la concepció de la infància com a fet biològic i la seva concepció com a constructe social promou la invisibilitat de nens i nenes. Mentre no considerem la infància una categoria social amb representativitat i pes social, econòmic i cultural igual que altres categories, els estarem escatimant drets i responsabilitats. Per això cal fer un canvi de mirada sobre aquesta concepció de la infància, no només des de la defensa dels seus drets sinó també en la participació de nens, nenes i adolescents en els serveis socials, i en concret en la nostra intervenció professional.

Nens i nenes subjectes de drets. Un canvi de mirada

Lourdes Gaitán ens proposa aquest canvi de mirada que consisteix a “considerar els nens, nenes i adolescents com a veritables actors socials” (2014, pàg.19). Aquest canvi ens obre noves possibilitats per comprendre la imatge i la representació social de la infància.

El moment clau en què es cristal·litza la preocupació d'alguns sectors professionals i socials per l'atenció a la infància es produeix durant la dècada de 1960. El 20 de novembre de 1959 l'Assemblea General de les Nacions Unides va aprovar la Declaració dels Drets l'Infant. Amb posterioritat, l'Assemblea General de les Nacions Unides aprova el 20 de novembre

de 1989 la Convenció dels Drets de l'Infant. La ratificació per part de l'Estat espanyol es va efectuar el 30 de novembre de 1990. És, i podem considerar-la, la millor reflexió compartida de la humanitat.

Des de la teoria de les necessitats infantils, i amb els drets de la infància com a eix central, Félix López (2008, pàg. 149-151) ens resumeix tots els drets d'aquesta manera: “tots els nens i les nenes tenen dret a viure en condicions que els permetin satisfer totes les seves necessitats bàsiques”. D'acord amb aquesta teoria, tot nen o nena té dret a:

- A. Satisfer totes les necessitats fisiològiques (ser planificat, alimentació, temperatura, assistència sanitària, activitat física...)
- B. Satisfer les seves necessitats cognitives (ajuda d'adults per a comprensió de la realitat, transmissió de valors, protecció...)
- C. Satisfer les seves necessitats emocionals i socials (tenir una família, ser acceptat/da, estimat/da, reconeixement dels seus interessos i conducta sexual, ser participant actiu/va, fer el guió de la seva pròpia vida...)

Per tant, qualsevol intervenció professional s'ha de basar en el dret de nens i nenes que les seves necessitats siguin cobertes i ben ateses. I la família és la institució que pot respondre millor, amb l'ajuda de les institucions socials. En aquest sentit, entès el treball social com la professió central en la defensa dels drets humans, es troba en una posició única i privilegiada per fer realitat els drets de la infància des de l'empoderament de nens, nenes i adolescents.

“La pràctica d’un treball social amb un enfocament de drets humans pot contribuir de manera notable a canviar la manera de mirar els nens: de veure’ls com a éssers protegibles i dependents a valorar-ne les capacitats i enfortir-ne l’autonomia, comptant amb la seva participació activa en tots aquells assumptes que els afecten, i contribuint d’aquesta manera a una forma de reactualització dels seus drets, d’acord amb les necessitats identificades per ells mateixos” (Gaitán, 2014, pàg. 21).

En el nostre entorn social, **el treball social amb la infància i l’adolescència** es fa principalment des dels serveis socials públics, amb l’estreta col·laboració d’entitats i organitzacions socials i privades en els seus diferents nivells d’atenció primària i especialitzada. L’àmbit d’intervenció predominant és el de l’atenció i la protecció infantil. Segons la recerca de Berasaluze i Berrio-Otxoa (2011), dels/de les treballadors/es socials amb experiència professional al País Basc el 67% treballa a l’Administració, i d’aquests/es el 61,8% a l’Administració local.

Aquesta actuació del treball social en l’àmbit de la protecció infantil és així a causa de l’existència d’un marc jurídic que la regula, i a causa de les competències atribuïdes als serveis socials, però alhora (Gaitán, 2014) “afavoreix un biaix cap a una visió de les persones menors d’edat com a éssers dependents, vulnerables i modelables”. Una visió que casa malament amb els objectius d’emancipació i assoliment d’una autonomia personal que s’atribueix, per principi, a qualsevol modalitat d’intervenció social.

Mai ningú no ens va dir que la participació de nens, nenes i adolescents en els processos d’intervenció social fos una tas-

■ **Mai ningú no ens va dir que la participació de nens, nenes i adolescents en els processos d’intervenció social fos una tasca fàcil i senzilla.**

ca fàcil i senzilla. Revesteix certa complexitat i requereix flexibilitzar i adaptar els nostres procediments i protocols a les seves necessitats i característiques, tot i les limitacions de les pròpies institucions així com de les normatives que regulen els diferents serveis i prestacions.

Aquest canvi de mirada ens permet treballar des d’un model d’atenció centrada en la persona, des de les capacitats i fortaleses, superant models centrats en els serveis, en els dèficits i les dificultats.

En l’exercici del treball social amb la infància escoltar els nens i nenes és un estàndard de qualitat en la nostra pràctica professional. La qualitat té a veure amb satisfer les necessitats i expectatives de les persones i reconstruir amb elles els seus itineraris de vida, però coneixen elles les seves pròpies necessitats i drets?, coneixem sempre les seves necessitats?, i les seves expectatives pel que fa a què n’esperen, de nosaltres?

L’Hospici de Vitòria, un antecedent del sistema de protecció actual

De vegades necessitem repensar la història de l’atenció a la infància en les nostres comunitats per comprendre el model que hem heretat. La història de l’antic Hospici de Vitòria-Gasteiz és un exemple de bona pràctica –digna de compartir–. I

per fer-ho ressenyarem la tesi doctoral de J. Lezaun Valduvico (2012), que, des de l'ètica, analitza les cures prestats a l'Hospici (des de la seva fundació en 1777-1876) i ha aconseguit visibilitzar els valors implicats en cadascuna de les etapes assistencials i existencials dissenyades per a la seva atenció (l'exposició, el torn, el nodrissatge, l'educació, el treball i la integració social). Ha aconseguit posar en valor el com i el perquè un grup d'intel·lectuals i il·lustrats va ser capaç de despertar en la població uns valors de solidaritat i altruisme que van estar per sobre de dimensions polítiques, penúries, epidèmies... i "van ser capaços de fixar i interioritzar aquests valors en la ciutadania alabesa tant com per crear una xarxa social d'assistència a l'infant desvalgut i que aquesta estructura i atenció perdurés en el temps sense una figura clara de lideratge" (Expósito i altres, 2012).

La junta de l'Hospici va buscar les millors dides, els millors mestres i artesans, assegurant-los una educació universal i facilitats per a la seva integració social des dels paràmetres de qualitat més alts possibles, amb l'objectiu últim de proporcionar-los la millor de les vides possibles.

A més de la qualitat i la innovació del centre, J. Lezaun també posa un èmfasi especial a destacar que: "l'antic hospici de Vitòria transmet a la societat actual tota una lliçó de solidaritat i comportament ètic...". La institució estava per sobre de dissensions polítiques, ocupacions estrangeres, enfrontaments fraticides, penúries o epidèmies".

Curiosament, si ens remuntem a l'any 1975 podem recordar la primera experiència en programes de protecció infantil que l'Ajuntament va promocionar amb la

desinstitucionalització dels nens i les nenes de l'antic Hospici de la ciutat, –la Residència de la Pau–. En aquella dècada l'Ajuntament de Vitòria-Gasteiz i els polítics que en aquell moment dirigien el consistori, amb la iniciativa privada d'un grup de persones sensibilitzades, van fer una proposta d'acolliment de nens i nenes més grans de 14 anys que no podien tornar amb les seves famílies d'origen. És el que podríem anomenar les albors de l'acolliment familiar. I l'any 1984 la Corporació aprova el primer programa polític d'infància assumint aquells programes d'acolliment residencial i familiar que s'estaven gestant en l'entorn municipal i que han estat un referent a escala nacional. Des de llavors i fins ara, l'Ajuntament desenvolupa la seva tasca des de l'òptica de la protecció de la població infantil, adequant els recursos a la satisfacció de les necessitats dels nens, nenes i adolescents i focalitzant l'atenció en la família com el millor recurs per a la satisfacció de les necessitats dels seus fills i filles.

Durant aquestes dècades els serveis socials municipals de Vitòria-Gasteiz han mantingut els programes d'infància i fins i tot han generat programes nous com a resposta a noves necessitats; malgrat tot, en els últims anys, amb motiu de la crisi econòmica, les decisions polítiques han suposat un retorn assistencialista pel que fa a les prestacions econòmiques i a les retallades en els programes de prevenció i sensibilització.

Crisi econòmica i social. Pobresa infantil

La crisi econòmica i social –de durada perllongada– amenaça la cohesió i el ben-

estar social, tot i que no de la mateixa manera a totes les comunitats; les situacions de partida diferents abans de la crisi i les diferents respostes que els governs hi estan donant es tradueixen en maneres diferents de protegir la ciutadania dels seus efectes. En tot cas, l'impacte de la crisi no és igual per a tota la població i resulta bastant evident que està provocant conseqüències greus en aquells grups de població més vulnerables, entre els quals trobem la població infantil.

Unicef (2014): “els nens i nenes són els últims responsables de la crisi i no obstant això estan patint les conseqüències de forma tan o més greu que altres col·lectius i grups socials. Alhora, l'impacte en ells està sent molt menys visible quan són precisament els que menys capacitat tenen per enfrontar-s'hi, a la crisi i a les seves conseqüències...”.

En la conjuntura actual és molt necessari contribuir a visibilitzar l'impacte que la crisi està tenint en la infància i l'adolescència, i a reflexionar sobre les conseqüències que, en el mitjà i llarg termini, poden tenir les polítiques de reducció de la despesa pública i les mesures d'ajust en diferents àmbits, determinant les oportunitats de futur dels nens, les nenes i els adolescents. El fet que hi hagi comunitats que, com el País Basc, arriben a una millor posició en la classificació no significa que els problemes estiguin resolts. La taxa de pobresa afecta 1 de cada 5 nens al País Basc, a diferència d'Espanya, on afecta 1 de cada 3 (dades INE, Informe Educo).

La pobresa infantil perpetua les desigualtats socials i compromet el futur de la societat; necessita polítiques públiques orientades a provocar canvis estructurals

sostenibles. El repte és gran, però és possible revertir el cicle de la pobresa i l'exclusió infantil.

L'educació és l'eina més poderosa per trencar la transmissió intergeneracional de la pobresa i per aconseguir la cohesió social.

En l'àmbit de la salut, la Societat espanyola de salut pública i administració sanitària (SESPAS) es posiciona d'aquesta manera –de forma resumida– sobre pobresa infantil i salut: “Hi ha proves científiques suficients per afirmar que el grau de pobresa infantil assolit a Espanya deixarà efectes indelebles en la salut dels nens al llarg de la seva vida (...) Hi ha evidència d'una salut general pitjor i pitjor salut mental en els menors de famílies vulnerables que requereixen ajuda per mantenir el seu habitatge o que han estat desnonats...” (SESPAS, 2014, pàg 1-2). També en altres àmbits com són la cultura, l'esport, l'oci, etc., la infància i les seves famílies han vist retallat el seu accés.

De la mateixa manera, en l'àmbit de la desprotecció infantil, la crisi i la precarietat econòmica han desestabilitzat les famílies i han provocat un increment en el nombre de demandes als Serveis socials.

Pel que fa a la desprotecció infantil atesa als serveis socials municipals, els estudis anuals i extraordinaris de la Defensoria del poble del País Basc, Ararteko, Govern basc, que analitzen la realitat de la infància d'especial protecció, ens diuen que, a nivell quantitatiu (Ararteko/Infàncies vulnerables, 2011) “la disparitat entre uns municipis i altres és enorme i que resulta difícil establir comparacions en algunes dades (per exemple en les dades relatives als programes, ja que cada municipi els comptabilitza de diferent manera, o en les

relatives a població atesa, ja que en ocasions es comptabilitzen famílies, i en altres menors)”.
 Recentment –abril 2015– les diputacions forals dels tres territoris històrics bascos –competents en la protecció administrativa de nens i nenes en situació de desprotecció o desemparament greu–, informaven la premsa d’un increment gradual del nombre de nens i nenes ateses, i assenyalaven que al llarg de 2014 més de 5.000 nens i adolescents han estat atesos pels serveis socials d’infància de les diputacions per trobar-se en situació de greu risc o desemparament (eldiariodelnorte.es, 2015.04.04). Afegeixen que, al llarg de l’any passat, 997 nens van ser acollits en centres de protecció i 769 per famílies d’acollida.

En el cas de Vitòria-Gasteiz la ciutat va ser un referent a escala estatal per comprendre la ciutat com a espai garantista de necessitats fonamentals, d’interrelació i d’assistència als col·lectius menys afavorits. La manera d’entendre la vida i la política va girar entorn de la solidaritat, la justícia i la cohesió. La ciutat va fer una cosa tan gran com ser pionera en política social (en l’atenció a la desprotecció infantil, l’acollida a la immigració, centres per a persones sense llar, a dona i gent gran...); pionera en la creació d’una xarxa d’escoles infantils municipals, centres cívic, aportacions a cooperació al desenvolupament, el primer Ajuntament de gestionar la Renda de Garantia d’ingressos (RGI)...

Però en aquests últims anys, i amb l’excusa de la crisi, les prioritats, que no les necessitats, han canviat, i alguns d’aquests èxits aconseguits per la ciutat han patit retallades importants i alguns programes

i serveis fins i tot han desaparegut, sobretot en l’àmbit de la prevenció i la promoció.

Han passat tots aquests anys i en el moment actual ens trobem amb més necessitat que mai de recuperar allò essencial, d’una posada a punt dels valors de tota la vida. Tot i les retallades en sanitat, en educació, en serveis socials... el sistema de protecció no ha fet fallida. La professora Begoña Román (Gasteiz, 2014, *Humanitzar la Atención Sanitaria. Lo novedoso de lo antiguo*) es referia a un concepte que explicaria aquesta situació: “*la neoexplotació en nom de la vocació*”. Els/les professionals estan donant més del que poden, i les famílies estan suportant una càrrega important.

L’atenció a la infància d’especial protecció al País Basc

L’atenció a les necessitats de la infància i l’adolescència, i eal compliment dels seus drets, afecta tots els poders públics i és competència de les diferents administracions amb competència en el seu benestar (sanitat, educació, serveis socials...).

Vegem quina és l’organització de l’atenció a la infància d’especial protecció al País Basc i el desenvolupament normatiu en aquesta matèria:

- L’Estatut d’Autonomia d’Euskadi, aprovat per Llei Orgànica 3/1979, de 18 de desembre, és el marc jurídic de referència en el qual es recullen les competències de la CAPV i que cal considerar atesa la peculiaritat de l’organització institucional de la nostra comunitat autònoma (art. 9 i 10, competència exclusiva com: l’assistència social).

- La llei Orgànica 1/1996, de 15 de gener, de Protecció Jurídica del menor, de modificació parcial del Codi Civil i de la Llei d'Enjudiciament Civil, és la normativa estatal que va modificar la Llei 21/87 i va establir les pautes d'actuació. Amb data 27 de febrer de 2015 el Consell de Ministres ha aprovat la remissió a les Corts Generals dels projectes de Llei i de Llei Orgànica de modificació del sistema de protecció a la infància i a l'adolescència.
- La llei 12/2008, de 5 de desembre, de Serveis Socials. Declara el dret subjectiu als serveis socials, garantint el caràcter universal de les prestacions i els serveis del Sistema Basc de Serveis Socials. Estableix el marc competencial i ordena la competència en matèria d'infància i adolescència.
- La llei 13/2008, de 12 de desembre, de Suport a les Famílies. Aprovada pel Parlament basc amb l'objecte d'establir el marc i les bases per a una política familiar integral, orientada a la millora del benestar i de la qualitat de vida de les famílies i dels seus membres.
- La llei 3/2005, de 18 de febrer, d'Atenció i Protecció a la Infància i l'Adolescència, a nivell de la Comunitat Autònoma Basca (CAB), pretén:
 - a) Garantir als nens, nenes i adolescents, residents o transeünts en el territori de la CAB l'exercici dels drets;
 - b) Establir el marc d'actuació així com les intervencions dirigides a la seva atenció i protecció; i
 - c) Definir els principis d'actuació i el

marc competencial i institucional en l'àmbit de la protecció a nens, nenes i en el de la intervenció amb persones infractores menors d'edat.

Aquesta llei 3/2005, d'Atenció i Protecció a la Infància i l'Adolescència, encarrega a la institució municipal la recepció, investigació, valoració i intervenció d'aquells casos de desprotecció lleu i moderada. I a les diputacions en aquells casos de desprotecció greu i desemparament.

Aquesta llei comprometia en la seva Disposició final primera la necessitat d'elaborar i aprovar un instrument bàsic per determinar la gravetat de les situacions de desprotecció. Fa referència a l'Instrument Balora aprovat l'any 2011.

Decret Balora. Un instrument per a la valoració de la gravetat

El Decret 230/2011, de 8 de novembre, pel qual s'aprova l'Instrument per a la valoració de la gravetat de les situacions de risc en els serveis socials municipals i territorials d'atenció i protecció a la infància i l'adolescència a la comunitat autònoma del País Basc: Balora.

La valoració i determinació de les situacions de risc i desemparament i el seu nivell de gravetat és una qüestió d'una importància extraordinària, que pot ser ajudada mitjançant l'aplicació d'aquest o altres instruments tècnics validats. D'aquesta valoració en dependrà no només la intervenció que es desenvolupi en cada cas, sinó també l'assumpció de responsabilitats per part de l'Administració local (en les situacions de risc lleu o moderat) o de l'Administració foral (en les situacions de risc o desemparament greu).

L'atenció de la desprotecció infantil s'ha de basar en una gamma àmplia de serveis que constitueixin un continu i que permetin combinar per a cada cas, i en les diferents fases.

L'elaboració de l'instrument ha estat participada per professionals dels serveis de protecció a la infància de les diputacions forals (Guipúscoa, Biscaia i Araba/Àlaba), els Serveis Socials dels ajuntaments de Donostia-Sant Sebastià, Bilbao i Vitòria-Gasteiz; i liderat pel Govern Basc, i amb la col·laboració de l'Associació Dartington. També van participar-hi l'Associació de Municipis Bascos (EUDEL) i professionals dels Serveis Socials de diferents municipis en la seva validació.

L'instrument Balora defineix la desprotecció com: "Un nen, nena o adolescent es troba en situació de desprotecció quan té necessitats bàsiques sense satisfer, que li provoquin un dany significatiu en la seva salut i desenvolupament, i aquesta situació és conseqüència directa de la incapacitat o impossibilitat del seu pare, mare o persona que exerceix la tutela o guarda per complir els deures de protecció o l'inadequat compliment d'aquests deures". Les situacions de desprotecció poden constituir risc o desemparament depenent de la gravetat que tinguin. Dins de les situacions de risc podem parlar de risc lleu, moderat i greu en funció de les diferents tipologies de desprotecció infantil i adolescent que recull. Per a cada tipologia de desprotecció l'instrument descriu nivells de gravetat diferents i descriu certes situacions, que encara que no constitueixen una desprotecció infantil o adolescent impliquen dèficits lleus en la cura del nen, nena o adolescent: vulnerabilitat a la desprotecció.

En algunes de les tipologies cal tenir en compte l'edat del nen, nena o adolescent i establir diferents nivells de gravetat segons l'etapa evolutiva (menys de 6 anys, entre 6 i 12 anys, i 12 anys o més).

Quan s'està aplicant el Balora i es constata que hi ha un sol indicador d'una tipologia de gravetat elevada, encara que la resta de tipologies no assoleixin la gravetat esmentada, automàticament el cas és considerat de gravetat elevada. De la mateixa manera es fa amb la resta de nivells.

Les tipologies que ordena l'instrument Balora són: maltractament físic; negligència (envers necessitats físiques, necessitats de seguretat, necessitats formatives i necessitats psíquiques); abús sexual; maltractament psíquic (maltractament emocional, instrumentalització en conflictes entre les figures parentals, exposició a situacions de violència de parella o entre membres de la unitat convivencial i amenaces d'agressió física); abandonament; incapacitat de control de la conducta del nen, nena o adolescent; i altres (tracte inadequat, corrupció, mendicitat i explotació laboral).

■ La gravetat de la situació de desprotecció s'estableix sobre la base del *dany* que pateix la persona menor d'edat.

La gravetat de la situació de desprotecció s'estableix sobre la base del **dany** que pateix la persona menor d'edat. Es considera que el dany experimentat per un nen, nena o adolescent constitueix un dany significatiu quan es presenta una o diverses de les circumstàncies següents: el dany que pateix el nen, nena o adolescent en

una o diverses àrees de desenvolupament (físic, emocional, social i/o cognitiu) el col·loca en els extrems del que és esperable a la seva edat o manifesta un funcionament extremadament limitat o pertorbat; les dificultats en una o diverses àrees de desenvolupament persisteixen al llarg de diferents etapes evolutives; o el dany afecta simultàniament almenys a dues àrees de desenvolupament (físic, emocional, social i/o cognitiu).

En aquest instrument es descriuen, igualment, els diferents moments que ha de seguir el procés d'intervenció en els casos de desprotecció: recepció, investigació, avaluació, elaboració del pla individualitzat d'atenció, posada en funcionament del pla, revaluació del pla i fi de la intervenció. L'instrument es fa servir durant tot el procés de valoració tant per professionals del treball social com per professionals de la psicologia i l'educació social, atès que requereix una intervenció multidisciplinària per valorar certes situacions de desprotecció.

El Balora és un instrument dissenyat i aprovat per decret per ser aplicat pels/per les professionals que treballen en l'àmbit de la desprotecció infantil en Serveis Socials municipals i forals. És un instrument que uneix criteris entre els/les professionals dels Serveis Socials i estableix un llenguatge i una guia comuna davant d'una situació de desprotecció i els diferents nivells de gravetat; també per diferenciar les competències entre els ajuntaments i les diputacions, segons el nivell de gravetat. També pretén promoure una millor coordinació entre els àmbits municipal i territorial i entre els professionals dels diferents àmbits implicats (sanitat, justícia, educa-

ció...). Gràcies a l'aplicació de l'instrument, els resultats de diferents professionals són més homogenis en les valoracions realitzades, i no apareixen dobles valoracions dutes a terme per professionals diferents.

En l'actualitat l'ús de l'instrument està generalitzat, la seva valoració és satisfactòria i els/les professionals destaquen que s'objectivitza la valoració de la desprotecció i ajuda a orientar la intervenció. En aquests darrers mesos professionals de tots els serveis socials bascos han participat en la revisió i avaluació de l'instrument per fer una proposta de millora (pendent d'aprovació i publicació).

En aquest panorama normatiu de l'atenció a la infància i l'adolescència d'especial protecció al País Basc, amb el repartiment competencial descrit, les diputacions i ajuntaments gestionen programes i serveis per a nenes i adolescents i les seves famílies en funció del nivell de gravetat de la desprotecció infantil de la qual són competents.

Les diputacions forals atenen les situacions de desprotecció greu i desemparament amb programes d'intervenció familiar (intervenció educativa i terapèutica), programes d'acolliment residencial, programes d'acolliment familiar i adopció. Els ajuntaments bascos en matèria de serveis socials dirigits a l'atenció de la infància i l'adolescència d'especial protecció (vulnerabilitat lleu i moderada) han tingut més o menys desenvolupament en els diferents territoris històrics. La situació de Vitòria-Gasteiz pel que fa a dotació de programes i recursos ha estat durant molts anys un referent per a altres ajuntaments bascos, ha desenvolupat un ventall ampli de recursos i programes amb un objectiu final comú, la millora del benestar.

En l'actualitat gestiona els programes següents (per a un major desenvolupament vegeu la pàgina web de l'Ajuntament de Vitòria-Gasteiz):

- Programa per a la participació de la infància i l'adolescència Aktiba(tu).
- Pla local d'Infància i Adolescència (prorrogat 2015-2016).
- Programes per a la prevenció de la desprotecció infantil: Programa de parentalitat positiva, tallers de bones pràctiques...
- Programa d'Educació de carrer i Programa d'ajuda a domicili (SAD bàsic i Serveis d'intervenció socioeducativa-educadors familiars).
- Programes de recepció i valoració de casos de desprotecció infantil: valoració de casos de desprotecció, assessoria psicològica en supòsits d'abús sexual i valoració en intervenció: Programa de Resiliència.
- Programes de suport a les famílies: Programa de prevenció secundària (capacitació en habilitats parentals), Programa de Teràpies psicològiques individual i familiar, Programa Orain (programa de suport temporal a famílies en la cura dels seus fills/es).
- Programes de preservació familiar: 5 Centres socioeducatius (centres de dia), Centre socioeducatiu Prelaboral, Programa de suport i desenvolupament compassat ADA, Programa Bidatu (pisos per a mares amb nens i nenes menors de 8 anys, Programa Salburua.
- Programes d'acollida residencial (Llars funcionals) i acolliment familiar. I programes de desvinculació per a joves: postacollida residencial i postacollida familiar.

Els programes d'acolliment residencial, acolliment familiar i programes de desvinculació no són competència municipal però es mantenen a l'Ajuntament en espera d'acord polític per procedir a la seva transferència a la Diputació alabesa segons el Decret de cartera i legislació anterior.

Pel que fa als equips professionals dels serveis socials municipals i forals, en el cas de Vitòria-Gasteiz són equips psicosocials, i en ocasions psicossocioeducatius, que reclamen més temps i la necessitat de major intensitat en la intervenció amb les famílies. Reclamen una major inversió en polítiques locals de prevenció i promoció de bones pràctiques.

Polítiques locals d'infància i adolescència

Les polítiques d'infància han estat un camp poc freqüentat per la intervenció política, molt fragmentat i poc debatut. En les polítiques familiars, les polítiques de suport a la infància són molt recents i cal seguir impulsant un debat participat profund entre les persones i les entitats implicades amb les administracions competents, el Tercer sector, associacions i, evidentment, amb els seus protagonistes: nens, nenes i adolescents, i les seves famílies.

Sembla que es tendeix a valorar cada vegada més les polítiques locals, perquè són més properes a la ciutadania i tenen més coneixement de la realitat. En aquest context es fa més que necessària la inversió pública en plans transversals que contribueixin a la millora del benestar infantil.

La transversalitat requereix treball en equip de manera interdisciplinària, requereix capacitat de lideratge del canvi social

per a la millora de l'abordatge de la realitat complexa i multidimensional de la societat actual, i és també un instrument organitzatiu que pretén desenvolupar estratègies, eines... que ens permetin adaptar-nos millor a una realitat molt complexa; però no ha de ser entesa com la panacea per fer front a les dificultats de coordinació, els problemes organitzatius. De vegades es percep com un treball afegit, es percep com una sobrecàrrega perquè en moltes ocasions no es contemplen recursos humans ni el temps necessari per a un bon treball interdisciplinari; malgrat tot això cal treballar de manera transversal i els resultats ho avalen.

Però aquesta idea de transversalitat que suposa una cultura diferent de treball requereix unes condicions: participació i transparència, coordinació horitzontal, treball en equip i interdisciplinarietat, definició de recursos i estructures, mètode de treball i, és clar, un compromís i direcció política estratègica. Els plans locals són aquests instruments o estratègies transversals compromesos amb la missió de la política de l'Administració local responsable del pla i que incorpora tots els seus intervinents.

■ El municipi té un paper primordial per la seva proximitat a la comunitat, per les seves competències i, lògicament, per incumbència.

Des d'aquesta premissa, el municipi té un paper primordial per la seva proximitat a la comunitat, per les seves competències i, lògicament, per incumbència.

Les i els professionals que desenvolupem la nostra tasca en l'àmbit psicosocial, que és el més complex de tots, som porosos a la pressió social, ens modifiquem amb el nostre treball diari, amb cada interacció. Som com la realitat social en què estem i en la qual actuem, una realitat que és cega, sorda i muda llevat que s'interrogui. En el nostre àmbit de treball no podem esperar que la realitat ens dicti la política o estratègia que articuli el nostre quefer, ens nodrim de la recerca-formació, de la recerca i gestió del coneixement, d'una realitat en què estem immersos i que es troba en procés continu de canvi. En aquest sentit, necessitem la Universitat, "allò acadèmic", per caminar en aquesta direcció, i estem segures que els nous estudis de grau ens estan aportant més, si és possible.

Navegar a les organitzacions socials és molt complex, i en particular ho és també en les administracions públiques. En les relacions i interaccions som professionals que incorporem els nostres aprenentatges, però sempre hem de provar d'ampliar el repertori de resposta personal per no donar respostes automatitzades, ser veritables agents de canvi i part proactiva en el procés de canvi des de l'oportunitat que ens ofereix el mateix sistema.

El Pla local d'infància i adolescència (PLINA) de Vitòria-Gasteiz

El municipi ja comptava amb una diversitat de programes i serveis adreçats a la infància i l'adolescència, i tenia experiència en altres plans d'igualtat, joventut, immigració, gerontològic..., però no comptava amb un Pla d'infància fins a l'any 2009, data en la qual s'aprova el primer

pla, PLINA 2009-2013, i prorrogat fins 2016. És una iniciativa que respon al mandat de garantir els drets de nens, nenes i adolescents i el seu benestar. El PLINA, per tant, s'identifica com un objectiu estratègic per a l'Ajuntament que afecta la totalitat dels departaments municipals, i recalca la importància de les tasques de coordinació i de gestió transversal, optimitzant aquelles actuacions municipals que s'adrecen a millorar la qualitat de vida, la promoció d'un desenvolupament evolutiu adequat i la participació i integració progressiva en la societat com a ciutadania de ple dret. Els seus principis transversals són: igualtat, perspectiva de gènere, interculturalitat, normalització lingüística i desenvolupament evolutiu.

El Pla s'organitza en 6 grans línies estratègiques, que són:

1. Millorar la qualitat dels serveis/programes/recursos municipals adreçats a la infància i l'adolescència.
2. Potenciar i donar suport a les famílies en la cria i educació dels fills/es.
3. Potenciar l'atenció i la intervenció en situacions de risc i de desprotecció de la infància i l'adolescència des de la preservació familiar.
4. Promoure una representació social adequada de la infància i l'adolescència, així com la seva participació en la vida social de la nostra ciutat garantint la promoció i la protecció dels seus drets.
5. Incorporar en la planificació de la ciutat la perspectiva de la infància i l'adolescència.
6. Donar suport a la funció educadora de Vitòria-Gasteiz com a ciutat que fomenta la formació, la promoció i

el desenvolupament de la infància i l'adolescència.

Són moltes les accions que aquests plans comprometen i que ens marquen el full de ruta de la política social en aquesta matèria que hem d'escometre.

Pel que fa a la competència municipal des de l'àmbit de serveis socials adreçats a la infància i l'adolescència, en l'actualitat els projectes estratègics i prioritaris són:

- Accions de formació i sensibilització d'agents socials per a la detecció i millora de la intervenció amb la infància d'especial protecció.
- Programes de participació i defensa dels drets.
- Programes de parentalitat positiva, projectes sobre adolescència en positiu, projectes de foment de l'afeció segura, etc.
- Programes de resiliència en família.
- Projectes de coresponsabilitat i estratègies d'usos del temps.
- Programes per a noves necessitats en desprotecció: prevenció i intervenció precoç en violència filiofamiliar i altres.

Una aposta pel treball, un canvi de mirada

Hem parlat de drets, de participació, de prevenció i protecció infantil, de polítiques locals i plans locals... però per retre compte d'aquesta missió tenim al davant un treball ardu que requereix una dosi extra per a tots i totes de motivació. El treball en xarxa amb altres professionals ens ofereix una gran oportunitat per respondre a les necessitats socials d'una manera més integral.

També, el foment de la creativitat i la innovació ens ofereixen noves alternatives, altres maneres de veure la xarxa, noves maneres de veure la realitat. La motivació, el treball en xarxa, la innovació i la creativitat ens aporten qualitat en el nostre treball, i la qualitat en el nostre treball és rendibilitat social.

■ **La motivació, el treball en xarxa, la innovació i la creativitat ens aporten qualitat en el nostre treball, i la qualitat en el nostre treball és rendibilitat social.**

La qualitat en els serveis adreçats a la millora del benestar infantil no és una opció, és un imperatiu ètic. El nostre treball ha d'estar basat en l'evidència, en les investigacions sobre això. La praxi i la sistematització de la intervenció suposen una millora contínua de les estratègies, enfocaments, nous coneixements, i suposa també posar l'accent en l'evidència científica i no només en els resultats observables. I sistematitzar les nostres pràctiques bones seria important i rellevant per obtenir referents que ens possibilitin dur a terme bones pràctiques, amb formació i supervisió.

L'actitud ètica és l'actitud professional, l'ètica és el discurs del deure, és implicació. En l'àmbit de la infància l'ètica ens mostra dues línies directrius: competència (la part operativa de l'autonomia del subjecte) i confidencialitat. La confidencialitat reconeix la intimitat com un dret del nen/a i dels seus pares/mares. Prendre consciència que la informació que manipulem és de l'altre és un principi de justícia, i quan

intervenim no podem deixar de pensar en les repercussions que la nostra intervenció té en terceres persones, és un principi de justícia.

El coneixement per part dels i les professionals de les necessitats infantils i les seves característiques és la base per a la seva satisfacció. Tot això perquè la millora del benestar infantil no és només protecció, és, sobretot, prevenció i promoció del seu benestar. Es fa molt necessari disposar de programes i estratègies de detecció precoç i intervenció primerenca.

Hi ha diferents models d'intervenció centrats en el canvi de la qualitat de la relació primerenca entre pares-fills. John Bowlby va formular la teoria de la inclinació a la fi dels anys 50.

Des de la teoria de les necessitats infantils i la teoria de la inclinació centrem l'actuació dels serveis de protecció en situacions de maltractament infantil.

Els models explicatius del maltractament infantil valoren la gravetat de la desprotecció infantil des de la identificació de factors de risc i de factors de protecció. Utilitzarem els factors de protecció i resiliència per dissenyar la nostra actuació professional amb l'objectiu de millorar el benestar d'aquest nen/a i la seva família.

No podem parlar d'infància i adolescència sense parlar de gènere. El nostre objectiu és canviar la història, i l'única alternativa pedagògica és la coeducació. Una educació que poder a les dones des de la infància, des de l'abordatge de les relacions igualitàries i l'autonomia personal.

I, tornant al principi, cal insistir que per retre compte d'aquesta missió tenim al davant un treball ardu que requereix molta motivació.

Estarem d'acord que treballar amb altres persones és molt enriquidor, de vegades vivim la nostra vida i també la d'altres persones. Però cal reivindicar allò essencial, que potser s'ha perdut pel camí, alguna cosa que ens caracteritzava i que ens ha de seguir caracteritzant: l'atenció a les per-

sones. Aquesta manera de treballar requereix rigor però, sobretot, requereix sensibilitat, compromís i molta prudència.

L'atenció a la infància i l'adolescència d'especial protecció des d'aquesta manera de treballar no és un destí, és un viatge que no té fi.

Bibliografía

- ARARTEKO. DEFENSORÍA DEL PUEBLO VASCO. Estudi: *El impacto de la crisis en la infancia: la realidad vasca*. GOBIERNO VASCO, 2013.
- ARARTEKO. DEFENSORÍA DEL PUEBLO VASCO. Estudi: *Infancias vulnerables*. GOBIERNO VASCO, 2011.
- AJUNTAMENT DE VITÒRIA-GASTEIZ. *La transversalidad como elemento de mejora en el Ayuntamiento de Vitoria-Gasteiz. Resultados de una reflexión compartida*. Ajuntament de Vitòria-Gasteiz, 2008.
- AJUNTAMENT DE VITÒRIA-GASTEIZ. *Servicios sociales dirigidos a la infancia*: <http://www.vitoria-gasteiz.org/serviciosociales>. *Plan local de Infancia y Adolescencia*: <http://www.vitoria-gasteiz.org/plina>.
- Convenció sobre els Drets del Nen, aprovada per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 20 de novembre de 1989. BOE núm. 313, de 31 de desembre de 1990.
- Decret 230/2011, de 8 de novembre, por el cual se aprueba el instrumento para la valoración de la gravedad de las situaciones de riesgo en los servicios sociales municipales y territoriales de atención y protección a la infancia y adolescencia en la Comunidad Autónoma del País Vasco (BALORA). Vitòria-Gasteiz: Administración de la Comunidad Autónoma del País Vasco. Departamento de Empleo y Asuntos Sociales, 2011. Obtingut a http://www.gizartelan.ejgv.euskadi.net/r45-conEs/es/contenidos/informacion/balora/es_doc/balora.html.
- EDUCO.ORG. Informe: "Niñas y niños, los más vulnerables en todas las comunidades autónomas". El bienestar de la infancia en España 2014. https://www.educo.org/Educo/media/Documentos/Medios/Informe_EDUCO_setiembre_2014.pdf.
- EXPÓSITO GONZÁLEZ, R.; RUBIO PILARTE, J. i SOLÓRZANO SÁNCHEZ, M. *Ética y valores en el hospicio de Vitoria. Ilustración y Romanticismo. "Una apuesta por la vida y la dignidad de los expósitos"*. 2012. Obtingut a <http://enfeps.blogspot.com.es/2012/06/etica-y-valores-en-el-hospicio-de.html>.
- FANTOVA, F. Diseño de políticas sociales. *Fundamentos, estructura y propuestas*. Editorial CCS, 2014. ISBN: 978-84-9023-225-5.
- GAITÁN, L. *De "menores" a protagonistas. Los derechos de los niños en el Trabajo social*. 2014. ISBN-13: 978-84-940462-3-0.
- Ley 3/2005, de 18 de febrero, de Atención y Protección a la Infancia y la Adolescencia. BOPV nº 59, de 30 de març de 2005, pàg. 4707 i BOE núm. 274, de 14 de novembre de 2011.
- Ley Orgánica 1/1996, de 15 de enero, de protección jurídica del menor, de modificación del Código Civil y de la Ley de Enjuiciamiento Civil. BOE núm. 15, de 17 de gener de 1996.
- LEZAUN VALDUVIECO, J. *Ética y valores en el Hospicio de Vitoria. Ilustración y Romanticismo. Una apuesta por la vida y la dignidad de los expósitos*. Tesis doctoral inèdita, 2012.
- LÓPEZ SÁNCHEZ, F. *Necesidades en la infancia y en la adolescencia. Respuesta familiar, escolar y social*. 2008. ISBN 978-84-368-2198-7.
- ROMÁN MAESTRE, B. *Humanizar la Atención Sanitaria. Lo novedoso de lo antiguo*. (Conferència 8 de novembre de 2014 a Vitòria-Gasteiz organitzada per la Sociedad de cuidados paliativos ARINDUZ, recuperat a la web <http://arinduz.org/>).
- SOCIEDAD ESPAÑOLA DE SALUD PÚBLICA Y ADMINSTRACIÓN SANITARIA (SESPAS). *Posicionamiento de SESPAS sobre pobreza infantil y salud*. 2014.
- UNICEF. *La infancia en España 2014*. Informe disponible a www.unicef.es/pactoinfancia.